

Enkele kritische opmerkingen over aardwetenschappelijke begrippen in Nederlandstalige woordenboeken en de vakliteratuur

Frank Gelaude

F. Gelaude, geoloog en leraar aardrijkskunde, Nieuwpoort 6, 9000 Gent, België

In 1996 schreef Peter Venema in dit blad het artikel 'Aardkunde en het Nederlands' uit ergernis over de problemen die hij ondervond bij het toepassen van de nieuwe spellingsregels op aardwetenschappelijke teksten. Zijn noodsignalen werden niet alleen opgevangen door het tijdschrift 'Wetenschap, Cultuur en Samenleving' (zie Mark Traa alias MT: 'Stoute alfa's!' WCS oktober 1996, p. 8), maar waren zeker Frank Gelaude uit Gent uit het hart gegrepen. Hij wordt als geoloog en als aardrijkskundeleraar dagelijks geconfronteerd met dezelfde moeilijkheden, evenals duizenden leerlingen van middelbare scholen, studenten en anderen.

Dit bracht hem ertoe, de probleemwoorden stelselmatig te inventariseren en zijn bevindingen te publiceren in 'Aardrijkskunde', een vakblad voor aardrijkskundecenten. Tevens doet hij een beroep op de samenstellers van woordenboeken en de aardwetenschappers die ermee te maken hebben, zorgvuldiger om te gaan met deze materie.

Het leek de redactie zinvol, deze publicatie ook in Grondboor & Hamer op te nemen, ondanks de overlappingen met Venema's artikel. Vanwege de aard van deze bijdrage is ervoor gekozen, het Belgisch Nederlands te handhaven.

Doordat in België andere leerboeken in gebruik zijn dan in Nederland, is het artikel niet zonder meer van toepassing op de Nederlandse situatie. Ongetwijfeld zullen zich in Nederland overeenkomstige verschijnselen voordoen.

Enige opmerkingen en suggesties van Gelaude lijken ons voor discussie vatbaar. Niet iedereen zal er bijvoorbeeld voor voelen, voortaan 'loess' te schrijven of 'geyser'.

Redactie

Inleiding

Sinds 1 september 1997 moeten wij voor de spelling steunen op de in opdracht van de Nederlandse Taalunie samengestelde nieuwe woordenlijst. In de praktijk valt dit niet mee. Men komt tot de vaststelling dat veel begrippen uit de aardwetenschappen niet eens in de Nederlandse woordenlijst vermeld staan; ook worden een paar begrippen anders gespeld dan gebruikelijk in de vakliteratuur en de schoolhandboeken. Bovendien staan sommige geologische woorden onjuist omschreven in 'Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal'.

Het is de bedoeling met deze bijdrage duidelijkheid voor wat schrijfwijze betreft te vragen aan de geologen-academici en samenstellers van woordenboeken. Terloops willen we ook de aandacht vestigen op een aantal eigenaardige omschrijvingen van geologische begrippen, die we bij ons onderzoek zijn tegengekomen.

Werkwijze

Vooreerst stelden wij een lijst op van alle gebruikte termen uit vier leerboeken van het hoger middelbaar onder-

wijs: Coolsaet *et al.* (1995), Goossens *et al.* (1994), Debulpaep *et al.* (1980) en Debulpaep *et al.* (1982).

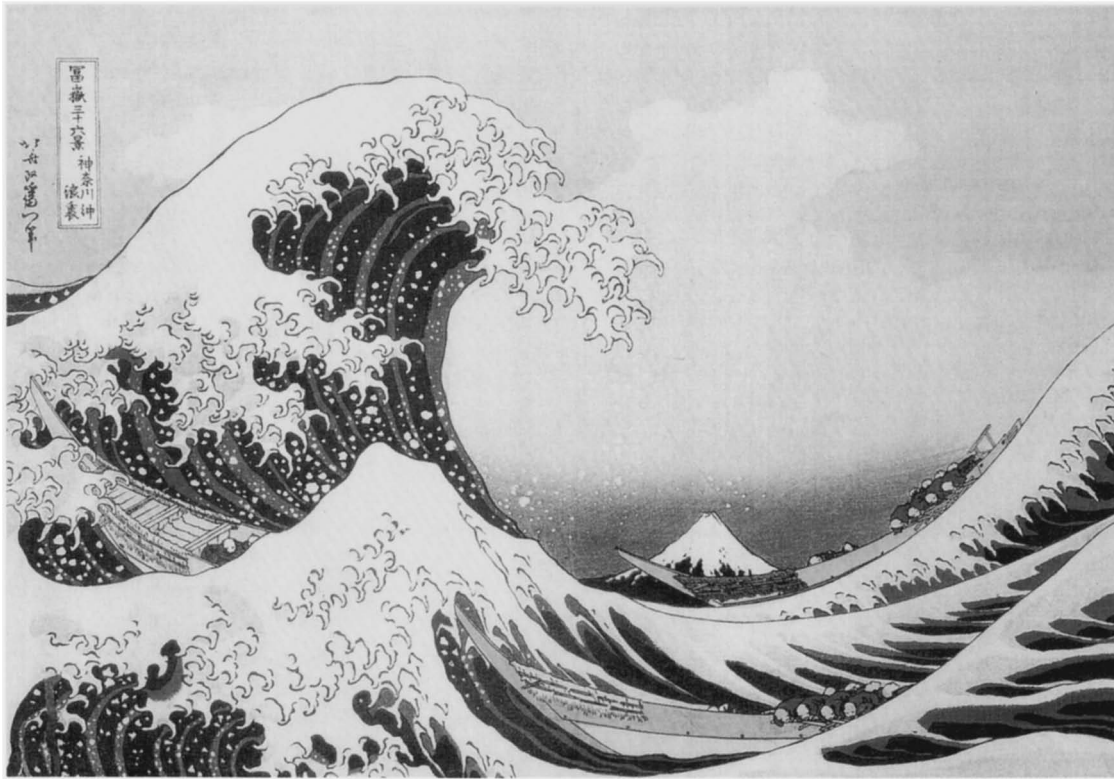
Deze lijst van 1514 woorden werd dan vergeleken met de nieuwe uitgaven van de 'Woordenlijst van de Nederlandse taal' (het zogenaamde 'Groene Boekje'), en 'Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal'. Zo verzamelden we in totaal 1812 schrijfwijzen van geologische begrippen. Bovendien noteerden wij sommige korte aardwetenschappelijke verklaringen uit de Van Dale. De schrijfwijze van een aantal geselecteerde probleemwoorden werd dan verder vergeleken met het gezaghebbend vakwoordenboek 'Geological Nomenclature' van Visser (1980), het Nederlandstalige geologisch basiswerk 'Algemene Geologie' van Pannekoek & Van Straaten (1992) en het recente Belgische boek 'Delfstoffen in Vlaanderen' door Gullentops & Wouters (1996). Voor de mineralogische begrippen werd gebruik gemaakt van 'Grote mineralen encyclopedie' door Dud'a & Rejl (1987) en 'Elseviërs gids voor stenen en mineralen' door Schumann (1977).

Om de verschillende problemen over-

zichtelijk te maken werd dan de volgende sortering gemaakt:
-begrippen met een betwiste schrijfwijze,
-geologische tijden en namen met een betwiste schrijfwijze,
-de betekenis van de begrippen,
-ontbrekende begrippen die toch relevant zijn.
De woordenboeken werden afgekort met:
GB = Groene Boekje,
VD = Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal,
GN = Geological Nomenclature (met het betreffende nummer).

Begrippen met een betwiste schrijfwijze

Sommige geologische begrippen worden op een andere wijze gespeld dan in de wetenschappelijke discipline gebruikelijk is. De algemene regel zou zijn dat men de schrijfwijze overneemt uit de vreemde taal waar het begrip voor eerst beschreven of vermeld werd. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij het begrip *basalt*, afkomstig van het Latijn 'basaltus'. Maar deze regel wordt niet steeds consequent volgehouden, bijvoorbeeld niet bij *agaat* hoewel het Latijn 'achates' is of bij 'gips', 'gyp-

De kleurenhoutsnede 'Grote golf' van Hokusai (Hokusai) stelt een tsoenami (tsunami) voor en maakt deel uit van de serie gezichten op de Foedji (Fuji-san).

sum' in het Latijn (Venema, 1996) en 'gypsos' in het Grieks. In de hieronder volgende alfabetische bespreking van enkele begrippen worden de volgende afkortingen gebruikt: NL Nederlands, E Engels, F Frans, D Duits, S Spaans. De meeste vertalingen vonden we in Visser (1980), de andere zochten we op in de beschikbare literatuur. Bij elk woord werd geprobeerd de etymologie op te zoeken, wat niet altijd gelukt is.

basalt of bazalt

NL *bazalt* / E basalt / F basalte / D Basalt / S basalto (GN 1258). *Basalt* vindt men in GB, VD en Schumann (1977). De schrijfwijze *bazalt* staat in Pannekoek & Van Straaten (1992). In GB staat *bazalt* expliciet vermeld als foute schrijfwijze. Afkomstig van het Grieks-Latijnse 'basaltes'.

beril of beryl

E beryl / F beryl / D Beryll. In GB en VD staat *beril*. In de oudere uitgaven van VD staan zowel *beryl* als *beril*. In Schumann (1977) staat *beryl* en bij Dud'a & Rejl (1987) staat dan weer *beril*. In dit mineraal zit als belangrijkste scheikundig element beryllium (Be). 'Beryllium' wordt slechts op één manier - met y - geschreven. Afkomstig van het Griekse 'beryllos'.

breccie of breccië

NL *breccie* / E breccia / F brèche / D Breccie / S brecha (GN 3258). *Breccie(s)* staat niet in de woordenboeken, wel in schoolhandboeken en Pannekoek & Van Straaten (1992). In VD vindt men echter wel *breccië(n)* met een trema! Nochtans is dit woord

afkomstig van het Italiaans 'breccia', met het meervoud 'breccie'. Alle Nederlandstalige geologische werken vermelden *breccie*, zonder trema. Nooit is er sprake geweest van een andere schrijfwijze of uitspraak (Venema, 1996).

calcedoon, chalcedon of chalcedoon

E chalcedony / F calcédoine / D Chalcedon
De drie schrijfwijzen staan in VD, enkel *chalcedoon* staat niet in GB. In Pannekoek & Van Straaten (1992) en de mineralengidsen vindt men uitsluitend *chalcedoon*. Genoemd naar de verdwenen stad Chalcedon in Klein-Azië.

caldera of caldeira

NL *caldera* / E caldera, caldeira / F caldeira / D Kaldera, Caldera / S caldera (GN 1456). Men vindt enkel *caldeira* in VD. In Pannekoek & Van Straaten (1992) vindt men nochtans *caldera*. Het begrip is afgeleid van La Caldera, een krater op het eiland Palma (Canarische Eilanden). Het woord is van oorsprong Spaans en betekent 'kookketel'. Strikt genomen is dus het Portugese 'caldeira' fout.

canyon of cañon

NL *canyon* / E canyon / F canyon / S cañon (GN 2795).
In VD staat *cañon* geschreven, met een tilde. De andere schrijfwijze *canyon* staat niet in GB en VD, maar wel in alle schoolhandboeken en vakliteratuur, zoals in Pannekoek & Van Straaten (1992). Afkomstig van het Spaanse 'cañon', verbasterd in het Amerikaans tot 'canyon'.

diasteem of diastem

NL *diasteem* / E diastem / F diastème / D Sedimentationsunterbrechung / S diastema (GN 1724).
In Pannekoek & Van Straaten (1992) staat *diastem*. Geen van beide schrijfwijzen staan in een woordenboek.

dinosaurus of dinosauriër

E dinosaur / F dinosaure, dinosaurien / D Dinosaurier, Dinosaurus.
Beide schrijfwijzen staan in GB en VD.

getij of getijde

Het GB heeft het liever over een *getijde* en Van Dale over een *getij*. In samengestelde woorden vinden we *getijdenstroom* en *getijdenwerking* in GB, *getijgolf* en *getijstrooming* in VD. Enkel het woord *getijstroom* vindt in beide woordenboeken genade.

getuigeberg, getuigeheuvel of getuigeheuvel

NL *getuigeberg* / E outlier / F butte témoin / D Zeugenberg, Ausliieger / S cerro testigo (GN 2561).
Getuigeberg (zonder n) en *restberg* vindt men in VD en Pannekoek & Van Straaten (1992). In de Belgische schoolhandboeken heeft men voorkeur voor *restheuvel*, *getuigeheuvel* en/of *getuigenheuvel*. Beide laatste woorden staan in geen enkel woordenboek.

geyser of geiser

NL *geyser* / E geyser, pulsating spring / F geyser / D Geysir / S geiser (GN 1404).
In GB en VD staat telkens *geiser*. *Geyser* staat expliciet als fout vermeld in VD. Deze laatste schrijfwijze staat wel in Pannekoek & Van Straaten (1992). In een vroegere uitgave van VD

Dit hunebed bij Diever werd niet in de ijzertijd gemaakt door de Hunnen en al evenmin in de Bronstijd door Kelten of door Neanderthalers in de oude steentijd. Dit megalithische grafmonument ontstond in de jonge steentijd of Neolithicum., dankzij de hunebedbouwers. De precambriese granitische zwerfblokken die er nog van resten werden tijdens de ijstijd of Pleistoceen, en wel in het Saalien, aangevoerd door gletsjerijs uit Scandinavië.

De voorgaande tekst zou zich goed lenen voor het nationaal dictee.

(1925) staan beide schrijfwijzen nog als juist. Afkomstig van het IJslands 'Stora Geysir'.

granietisch of granitisch

E granitic / F granitique / D granitisch
Naast *graniet* vindt men in VD *granitisch*. Nochtans vinden we *granietisch* in Pannekoek & Van Straaten (1992) en, analoog hieraan, ook *lateriet* - *laterietisch*, *oöliet* - *oölietisch* en *porfier* - *porfierisch*.

grauwacke of grauwak

NL *grauwacke* / E graywacke, greywacke / F grauwacke / D Grauwacke / S grauvara (GN 3234). *Gräuwacke* staat niet in GB en VD, wel in schoolhandboeken, Pannekoek & Van Straaten (1992) en Schumann (1977). Enkel in de VD vindt men *grauwak*. Van oorsprong Duits 'Grauwacke'.

kryoturbatie of cryoturbatie

NL *kryoturbatie* / E cryoturbation / F cryoturbation / D Kryoturbation, Froststauchung, Frostzerrung, Frostverbrodelung / S crioturbación (GN 2647). In schoolhandboeken vindt men *cryoturbatie* en *kryoturbatie*. Beide woor-

den zijn niet terug te vinden in GB en VD. Enkel in Pannekoek & Van Straaten (1992) vinden we *kryoturbatie*. Afkomstig van het Grieks 'kryos' (koude, ijs, vorst).

haff of haff

NL *lagune*, *haf* / E lagoon / F lagune / D Lagune, Haff / S lagoon, laguna (GN 2458). *Haf* staat niet in GB, wel in VD en Pannekoek & Van Straaten (1992). In een schoolhandboek vindt men *haffkust*. Afkomstig van het Duitse 'Haff'.

laccoliet of lakkoliet

NL *laccoliet* / E laccolith, laccolite / F laccolite / D Lakkolith / S lacolito (GN 0734). *Laccoliet* vindt men niet in GB of VD. In Pannekoek & Van Straaten (1992) staat daarentegen *lakkoliet*. Afkomstig van het Grieks 'lakkos' (holte) en 'lithos' (steen).

loess of löss

NL *loess* / E loess / F loess / D Löss (GN 2871). *Löss* in GB en VD, alsook in alle schoolhandboeken en Pannekoek & Van Straaten (1992). In Gullentops *et al.* (1996) vindt men *loess*. Afkomstig

van het Zwitserse 'Lössch'.

middenoceanische rug enz.

NL *middenoceanische rug* / E mid-oceanic ridge / F dorsale médio-océanique / D zentral-oceanischer Rücken / S cadena medio-oceánica (GN 1129). In de Nederlandstalige publicaties vindt men heel wat schrijfwijzen: *mid-oceanische rug*, *midden-oceanische rug*, *midatlantische rug*, *Midoceanische rug*, *oceanische rug* en *Mid-Atlantische rug*. Geen enkele schrijfwijze staat in GB en VD.

muskoviet of muscoviet

E muscovite / F muscovite / D Muskovit
Muskoviet staat niet in GB en VD, wel in schoolhandboeken en in Schumann (1977). *Muskoviet* staat in Van Dale, in Pannekoek & Van Straaten (1992) en Dud'a & Rejl (1986). Afgeleid van een oude benaming voor Moskou.

olivien of olivijn

E olivine / F olivine / D Olivin
Beide schrijfwijzen staan in VD, maar niet in GB. *Olivijn* geniet duidelijk de voorkeur in handboeken, geologische werken zoals Pannekoek & Van Straaten (1992) en mineralengidsen.

Afkomstig van het Latijnse 'oliva' (olijf).

oöolithisch of oölietisch

Oöliet staat in GB, VD en Pannekoek & Van Straaten (1992). De afleiding krijgt in VD een letter h extra en een e minder: *oöolithisch*. In Pannekoek & Van Straaten (1992) staat *oölietisch*, naar analogie met *granietisch* enz. Afkomstig van het Grieks 'oos' (ei) en 'lithos' (steen).

peridoot of peridot

E peridot / F péridot / D Peridot. In VD vermeldt men *peridot*, nochtans vindt men in de mineralengidsen telkens *peridoot*.

platentektoniek of schollentektoniek

NL *platentektoniek* / E plate tectonics / F tectonique de plaques / D Plattentektonik / S tectónica de placas (GN 1125).

Platentektoniek staat in GB, VD, schoolhandboeken en Pannekoek & Van Straaten (1992). Als synoniem vindt men *schollentektoniek* in VD.

rhyoliet of ryoliet

NL *rhyoliet* / E rhyolite / F rhyolite / D Rhyolith.

Rhyoliet staat niet in de woordenboeken, wel in sommige schoolhandboeken en Pannekoek & Van Straaten (1992). In de VD staat daarentegen wel *ryoliet*. Afkomstig van het Grieks 'rhein' (vloeien) en 'lithos' (steen).

ria, riakust of riaskust

NL *ria* / E ria / F ria / D Ria / S ria (GN 2452).

Ria staat niet in GB, wel in VD. *Riakust* staat niet in de woordenboeken, maar wordt wel vermeld in schoolhandboeken en Pannekoek & Van Straaten (1992). In de VD staat daarentegen *riaskust*. Afkomstig van het Spaanse 'ria'.

tefra of tephra

NL *tefra* / E tephra / F téphra / D Tephra / S tefra (GN 1310).

Tefra is enkel in VD te vinden. *Tephra* staat niet in woordenboeken, wel in Pannekoek & Van Straaten (1992). Afkomstig van het Grieks 'tefra' (as).

tsoenami of tsunami

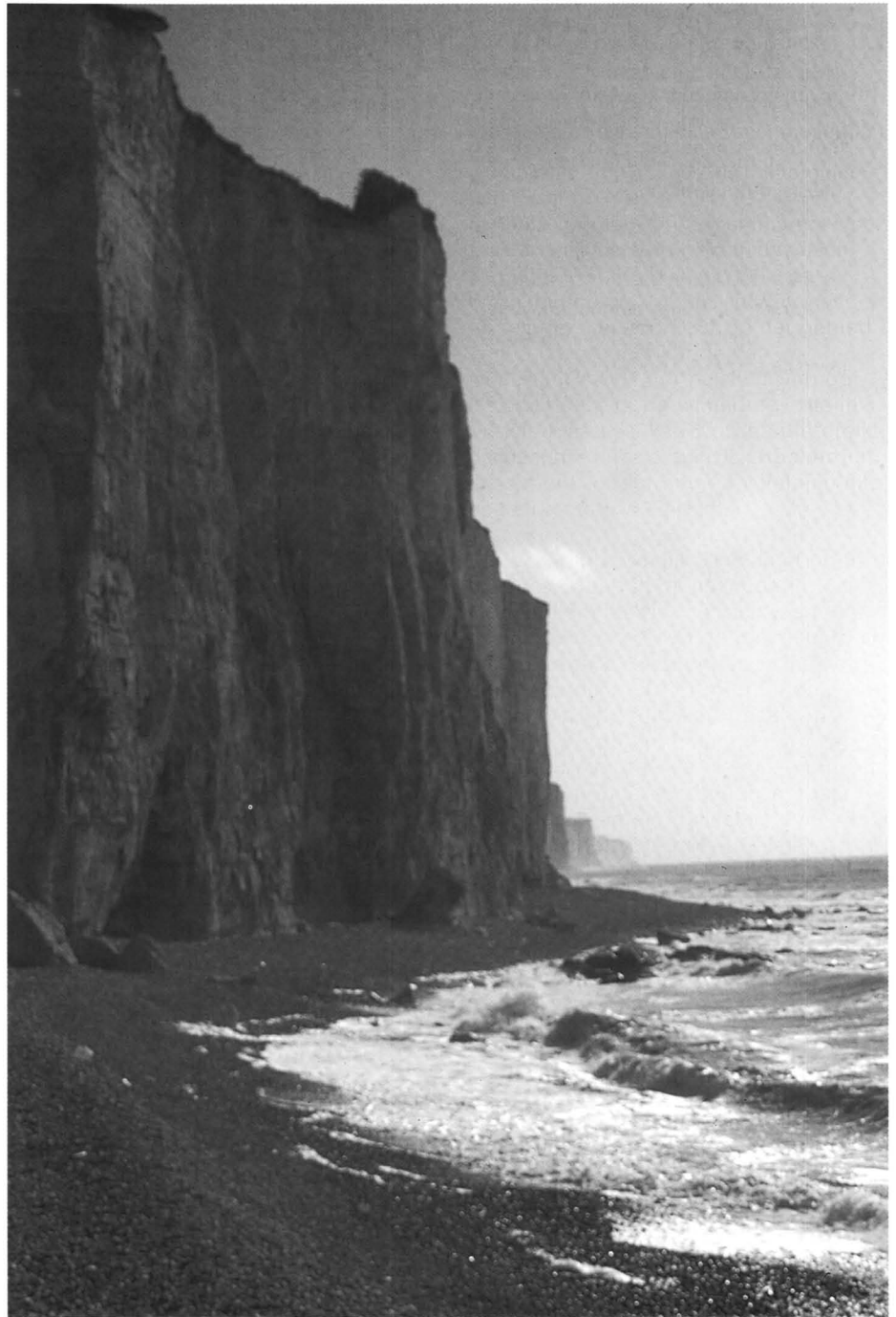
NL *tsoenami* / E tsunami / F tsunami / D Tsunami / S maremoto (GN 2816).

Tsoenami staat in VD. *Tsunami* staat niet in woordenboeken, wel in Pannekoek & Van Straaten (1992). Afkomstig van het Japanse 'tsunami'.

Geologische tijden en namen

Cenozoïcum, Kenozoïcum of Kaenozoïcum

Voor deze Era bestaan er verschillende schrijfwijzen. Het woord is afkomstig van het Grieks 'kainos' (recent). De schrijfwijze *Caenozoïcum* wordt nergens vermeld. *Kenozoïcum* staat enkel

Aan deze krijtkust kun je Krijtfossielen vinden.

in de schoolhandboeken. In de VD vindt men *Kaenozoïcum*. In sommige geologische vakliteratuur staat echter *Cenozoïcum* (zie bijv. Anoniem, 1996 - een publicatie van de Belgische Geologische Dienst - en Gullentops & Wouters, 1996). Anderstalige schrijfwijzen zijn: E Cenozoic (Harland *et al.*, 1982), E Caenozoic (British Museum, 1971) en F Cénozoïque (Pomerol, 1973).

Kwartair of Quartair

In alle schoolhandboeken en Nederlandstalige vakliteratuur wordt *Kwartair* geschreven, evenals op de tijdschaal, verspreid door de Belgische Geologische Dienst (Anoniem 1996) en Gullentops *et al.* (1996). Desondanks staat in de nieuwe uitgave van de VD

Quartair. Het GB vermeldt enkel 'quartair' als adjectief, maar niet als geologische tijdsaanduiding (Venema, 1996).

Alle benamingen uit de geologische tijdschaal werden tijdens internationale geologische congressen vastgelegd. Men schrijft ze steeds met een hoofdletter. Terloops gezegd vindt men in de VD de archeologische termen 'ijzertijd' en 'steentijd' zonder hoofdletter; daarentegen moet 'Bronstijd' volgens hetzelfde woordenboek wel met een hoofdletter geschreven worden. Afleidingen van tijdsbenamingen zouden in regel allemaal zonder hoofdletter moeten geschreven worden. Er blijkt echter één uitzondering: *Silurisch* behoudt de hoofdletter in de VD! Verder zijn *carbonisch* en

triassisch weerhouden in hetzelfde woordenboek (Venema, 1996).

De samenstellingen van een tijdvak met een gesteentesoort worden volgens VD met kleine letter geschreven: bijvoorbeeld *carbonische zandsteen*. Wat de regel is met samengestelde woorden met een tijdnaam is onduidelijk. Zo worden *eemlaag*, *eemperiode* en *eemzee* in de VD alle drie zonder hoofdletter gevonden. Daarentegen vindt men toch *Triasafzetting* en *Juraformatie*, met hoofdletter. Nochtans hebben bijvoorbeeld een *krijtfossiel* en een *Krijtfossiel* verschillende betekenissen, met respectievelijk *krijt* als gesteente en *Krijt* als periode.

Opvallend is hoe dan ook dat in beide woordenboeken (GB en VD) de geologische tijdschaal onvolledig vermeld wordt. Zo worden *Primair*, *Secundair* en *Kwartair* niet, maar *Tertiair* wel vermeld in het GB. Ook *Mesozoïcum* en *Cenozoïcum* is men vergeten opnemen in het GB, maar *Paleozoïcum* staat er wel in. In de VD staat *Mesozoïcum* niet vermeld, maar *Paleozoïcum* en *Kaenozoïcum* dan weer wel. *Precambrium* ontbreekt in het GB, evenals *Ordovicium*, *Krijt* en *Oligoceen*.

De geologische tijdvakken deelt men dikwijls onder in Vroeg-, Midden- en Laat-, bijv. *Vroeg-Jura*. In de stratigrafie spreekt men respectievelijk van Onder-, Midden- en Boven-, bijv. *Midden-Devoon*. Ook deze woorden verliezen in afleidingen de hoofdletter, zoals bij *vroeg-devonische afzettingen* (Venema, 1996).

De Tijden of Etages komen niet aan bod in de schoolhandboeken en ook in de woordenboeken vindt men ze niet terug, met één uitzondering. In de VD staat namelijk het *Eemien* vermeld. Het is het enige deel van het Pleistoceen dat in een woordenboek staat.

In wetenschappelijke publicaties krijgen ze in Nederland het achtervoegsel -ien, in Vlaanderen -iaan. Zo wordt bijvoorbeeld een bepaalde Krijt-etage in het Frans 'Albien', in het Engels 'Albian', in het Duits 'Albium' of 'Alb', in het Nederlands *Albien* doch in Vlaanderen 'Albiaan' (Venema, 1996).

Wat betreft de geologische gebergtevormingen constateren wij dat de periodes van gebergtevorming *Alpien*, *Caledonisch* en *Hercynisch* niet in de woordenboeken staan. Nochtans vindt men ze terug in alle schoolhandboeken. In de VD vindt men als adjectief wel 'alpien', 'alpiene' en 'alpijns' en in het GB heeft men de keuze tussen 'alpien', 'alpiene', 'alpine' en 'alpijns'. *Tethys*, de vroegere oceaan tussen Eurazië en Gondwana, staat niet in woordenboeken, wel in de meeste schoolhandboeken en in de vaklitera-

tuur. In andere talen schrijft men: NL Tethys / E Tethys / F Téthys / D Tethys / S Mar de Tethys (GN 1127). Genoemd naar de Griekse godin Tethys. Ook de vroegere continenten *Pangea*, *Gondwana* en *Laurasia* staan niet in woordenboeken; nochtans komen ze in alle schoolhandboeken en vakliteratuur voor.

Enkele specifieke geologische begrippen: *Hjulström-diagram*, *Moho-discontinuïteit*, *Mohole-project*, *Richterschaal*, *schaal van Mohs* staan niet in het GB en de VD, hoewel men ze wel tegenkomt in de meeste schoolhandboeken. Enkel de *schaal van Mercalli* en de *schaal van Richter* staan in de VD.

De betekenis van aardwetenschappelijke begrippen

De precieze omschrijving en het onderscheid tussen mineraal en gesteente komen niet voor in het GB. Zowel in het GB als in VD wordt steeds de voorkeur gegeven aan vage termen zoals 'stofnaam' of 'verbinding'. Zo krijgt de volgende bonte (onvolledige) verzameling mineralen en gesteenten telkens de omschrijving 'stofnaam': *agaat*, *amethist*, *beril*, *diamant*, *fluoriet*, *gneis*, *ijzerzandsteen*, *kalamijn*, *kaolien*, *korund*, *kristallijn kwarts*, *lava*, *lei*, *magma*, *mergel*, *minette*, *oöliet*, *obsidiaan*, *pekkende porfier*, *puimsteen*, *robijn*, *silex*, *talk*, *topaas*, *uranium*, *vuursteen*, *zand*, *zavel*. Soms wordt ook 'delfstof' gebruikt. Andere omschrijvingen, zoals 'fossiel', 'edelsteen', 'half-edelsteen' worden niet gebruikt (Venema, 1996).

Sommige geologische begrippen krijgen in de VD een vreemde tot zelfs foute wetenschappelijke omschrijving. De volgende onvolledige lijst wordt voor een deel besproken in Venema (1996). De betekenis in VD staat tussen aanhalingstekens, eventueel gevolgd door onze interpretatie.

aardas = 'as waarom de aarde ronddraait', denkbeeldige as doorheen de aarde waar rond ze wentelt
aardschol = 'schol of plaat', een groot rigide, maar beweeglijk, deel van de aardkorst, 30 tot 150 km dik, met aan de rand seismische en vulkanische activiteiten.

ablatie = 'afslijting, afsmelting', afslijting van gesteenten door erosie of afsmelting van een gletsjer
basaniet = 'stofnaam' en 'een zwarte Egyptische steensoort', een magmatisch gesteente
belemniet = 'pijlsteen, donderbeitel, duivelskegel, duivelsvinger, vingersteen, heksenvinger, een versteend overblijfsel van een uitgestorven geslacht van koppotige weekdieren', een staafvormige inwendige schelp van een uitgestorven inktvis.
galmei = 'een oxidisch zinkerts'. Dit is in werkelijkheid een zinkcarbonaat, het

mineraal smithsoniet.
marmar = 'zeer harde steensoort', een metamorfe kalksteen.
paleogeografie = 'studie der geografische verhoudingen in de vroegste periode der aardgeschiedenis', de geografie van een gebied in het verleden
pingo = 'exploderende ijsvulkaan in permafrostgebied', in plaats van vorstheuveel in permafrostgebied. Het woord 'vorstheuveel' wordt niet vermeld.
placer = 'open groeve waarin verrijkte erts ongetuind worden', vindplaats waar goud, platina, tin en andere mineralen kunnen gevonden worden door te wassen.
podsol = 'schierzand', in plaats van bodemtype.
porfier = 'fijnkorrelige of grauwe granietsoort, ook wel purpersteen genoemd'. Dit is een gesteente met een associatie van grote kristallen in een fijne grondmassa.
watertafel = 'het niveau waar de scheiding ligt tussen water en gas in een onderaards aardgasreservoir', het ondergrondse waterniveau of het grondwateroppervlak.

Bij andere woorden staat de geologische betekenis helemaal niet in VD. Zoals bij *afdekken*, *basisch*, *eersteling*, *erg*, *hangend dal*, *kar*, *nis*, *rift*, *rug*, *sokkel*, *streep*, *strekking*, *zuur*.

Ontbrekende begrippen

Er zijn heel wat begrippen die in schoolhandboeken staan en niet in het GB terug te vinden zijn. Maar ook in de VD ontbreken woorden die tot de basisbegrippen behoren van het vak aardrijkskunde in het middelbaar onderwijs. Verrassend is, dat men al jaren woorden aanleert die leerlingen niet in de woordenboeken kunnen terugvinden. Van de 1514 wetenschappelijke begrippen genoteerd in de schoolhandboeken, staan er 826 in de VD en 552 in het GB, slechts 518 staan in beide woordenboeken.

Een onvolledige lijst van begrippen die in geen van beide woordenboeken voorkomen: *anticline*, *basisgrind*, *calciet*, *chronostratigrafie*, *continentendrift*, *diasteem*, *dieptegesteente*, *diepzeetrog*, *emersie*, *evenwichtsprofiel*, *fyllade*, *geochronologie*, *geosite*, *iguanodon*, *ijswig*, *moedermateriaal*, *peridotiet*, *psammiet*, *reliëfsinversie*, *resurgentie*, *schistositeit*, *shelf*, *splijting*, *submersie*, *syncline*, *terugschrijden*, *vulkaanpijp*.

De volgende basisbegrippen komen wel voor in het VD woordenboek, maar niet in het GB: *aardmantel*, *abrasie*, *belemniet*, *cuesta*, *karst*, *klastisch*, *faciës*, *silt*, *trilobiet*, *tsoenami*. Sommige veel gebruikte samenstellingen worden niet opgenomen, zoals *cuestarug*, *cuestafront*, *cuestalandschap*, *karstlandschap*, *abrasienis*,

abrasieplaat, meanderdoorbraak, waterscheidingskam.

Zo staat *schorre* wel, maar *slikke* niet in de VD. *Slik* vinden we wel terug, maar in een andere betekenis. Zeer opvallend is het ontbreken in de woordenboeken van de enige Belgische dinosauriër, de *Iguanodon*, enkel de *brontosaurus* staat vermeld (zonder hoofdletter). Strikt wetenschappelijk is de naam *brontosaurus* echter in onbruik geraakt doordat de resten van dit dier, gevonden in 1878, identiek zijn aan de resten van *Apatosaurus*, gevonden in 1877. In de paleontologie telt enkel de eerst gegeven naam, dus *Apatosaurus*.

Daarentegen moet echter vermeld worden dat in de schoolhandboeken begrippen staan die niet thuishoren in het middelbaar onderwijs. Zo vinden we bijvoorbeeld : *abannet, aven, butte, chantoir, cluse, coaguleren, combe, corniche, draperie, erg, fan, flint, glacis, gully, hamada, horn, kar, mesa, mont, nunatack, pedocal, pic, raveling, reg, rimaye, thalweg, till, tor en uvala.*

Een opvallende groep van ontbrekende woorden vormen de letterwoorden. De volgende letterwoorden staan in schoolhandboeken en geologische werken, maar niet in de VD en het GB: *A-horizont, B-horizont, C-horizont, L-golf, O-horizont, P-golf, S-golf, U-dal* en *V-dal*. Nochtans vindt men in GB 38 woorden met de afkorting 'EG', van 'EG-afpraak' tot 'EG-wetgeving'. Deze woorden zijn ondertussen verouderd, doordat de EG nu EU geworden is (er staat slecht één EU-woord in GB: 'EU-partner').

Sterk verouderde aardwetenschappelijke termen staan daarentegen wel in het VD woordenboek: *pijlsteen, vingersteen, krijtdiertje, kuitsteen, Diluvium* (Venema, 1996). Bovendien wordt *aardkunde* in dit woordenboek een verouderde term voor geologie genoemd. Nochtans vermeldde de licentiaatsdiploma's van de geologen tot vijf jaar terug de titel van 'Licentiaat in de Aard- en delfstofkunde'. Nu staat er 'Licentiaat Geologie'.

Voor sommige aardrijkskundige benamingen bestaan opvallend veel schrijfwijzen. In het GB vindt je enkel *Ardennen*, maar in de VD heb je bovendien de keus tussen *Ardeens, Ardennees, Ardennese, Ardenner* en *Ardens*. Gelukkig is *Ardennisch* weerhouden.

Besluit

Men mag toch verwachten dat alle begrippen die duizenden scholieren in het middelbaar onderwijs aanleren, terug te vinden zijn in een woordenboek. Dit is echter niet het geval: hoewel in de drie schoolhandboeken minstens 1514 verschillende begrippen staan, vinden we daarvan maar 552

(36%) in het Groene Boekje en 826 (55%) in de Van Dale. Bovendien zijn de foute schrijfwijzen en onvolledige tot flagrant foute betekenissen zeer storend en vervelend. Als deze woordenboeken gebruikt worden als scheidsrechter in allerlei spelletjes, bij dictees, in TV- en radioprogramma's, dan mag men toch verwachten dat ze wetenschappelijk correct zijn. Vooral de criteria, die toegepast zijn bij het bepalen van de nieuwe spelling van vreemde woorden, zijn niet steeds consequent. Het minste wat men hierover kan stellen is, dat men niet steeds de juiste keuze gemaakt heeft. Aan samenstellers van woordenboeken zouden we dus willen vragen om alle woorden die gebruikt worden in het middelbaar onderwijs een plaats te geven in een woordenboek, correct geschreven en met een actuele, juiste omschrijving.

Tenslotte willen we aan de geologen vragen, eenstemmigheid te zoeken over de schrijfwijze van een aantal woorden binnen hun vakgebied. Zij kunnen uitsluitel geven over een aantal problemen, i.v.m. de schrijfwijze en de betekenis van enkele begrippen.

In verband met het voorgaande vond prof. dr. A. Gautier (pers. med.) het bepaald aanmatigend van de taalgeleerden dat zij geen contact opnemen met onderzoekers uit de aardwetenschappen om schrijfwijzen na te gaan.

Op basis van ervaring als lesgever en lezer van geologische literatuur stellen we de volgende schrijfwijzen van geobegrippen voor: *arkose, basalt, beryl, breccie, chalcedoon, caldera, canyon, diasteem, getij of getijde, getuigenheuvel, geyser, gneiss, granietisch, grauwacke, kryoturbatie, haff, lakkoliet, loess, midden-oceanische rug, muscoviet, olivijn, orthoklaas, oölietisch, peridoot, platentektoniek, rhyoliet, riakust, staggmiet, tefra, tektonisch, tsunami*. Wat betreft de geologische tijdschaal stellen we voor de recentelijk gebruikte schrijfwijzen aan te houden : *Cenozoïcum, Carboon en Kwartair*. Bovendien zou het eenvoudig en duidelijk zijn indien de geologische tijdvakken en daarvan afgeleide vormen steeds de hoofdletter mogen behouden.

Dankwoord

Zonder de steun, raad en adviezen van prof. M. Antrop, prof. J. Verniers en vooral prof. A. Gautier (Universiteit Gent) was deze bijdrage nooit tot dit resultaat gekomen. Dank!

Illustraties en onderschriften: Peter Venema.

Literatuur

Anoniem, 1996. Geologische tijdschaal. Brussel (Belgische Geologische Dienst).

Anoniem, 1995. Woordenlijst Nederlandse taal (3de oplage 1996), bekend als 'Het Groene Boekje'. Den Haag/Antwerpen (Sdu/Standaard Uitgeverij), 1055 pp.

Anoniem, 1971. British Cenozoic Fossils. London (Trustees British Museum Natural History), 132 pp.

Coolsaet, D., A. Swijzen, L. Vancorenland & J. van den Branden, 1995. Terra 5. De wereld in lagen. Oostmalle (De Sikkel), 164 pp.

Dale, J. van, 1925. Van Dale handwoordenboek der Nederlandsche taal. Leiden (Nijhoff/Sijthoff), 1018 pp.

Debulpaep, C., M. de Roeck, R. de Jaeger, R. Vanquaethem & J. Tilmont, 1980. Taken-Aardrijkskunde 5. De fysische bouwstenen voor de mens. Charlier - Wesmael, 230 pp.

Debulpaep, C., M. de Roeck, R. de Jaeger, R. Vanquaethem, 1982. Taken-Aardrijkskunde 6. De fysische bouwstenen voor de mens. Wesmael-Charlier, 192 pp.

Dud'a, R. & L. Rejl, 1987. Grote mineralen encyclopedie. Lisse (Rebo Productions), 520 pp.

Geerts, G. & H. Heestermans, 1995. Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal (12de druk). Utrecht/Antwerpen (Van Dale Lexicografie), 3887 pp.

Gelaude, F., 1998. Enkele kritische opmerkingen over aardwetenschappelijke begrippen in Nederlandstalige woordenboeken, Vlaamse schoolhandboeken en de vakliteratuur. De Aardrijkskunde 3: 27-34.

Goossens, M. & E. Van Hecke, 1994. Algemene Aardrijkskunde 6. Ontdek de wereld (derde druk), Kapellen (Pelckmans), 208 pp.

Gullentops, F. & L. Wouters, 1996. Delfstoffen in Vlaanderen. Brussel (Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBL), 198 pp.

Harland, W., A. Cox, P. Llewellyn, C. Pickton, A. Smith & R. Walters, 1982. A geologic time scale. Cambridge (Cambridge University Press), 131 pp.

Pannekoek, A., D. Doeglas, G. Engelen, G. Maarleveld, M. Rutten, L. van Straaten, A. Tobi, A. Wiggers, 1973. Algemene Geologie (eerste druk). Groningen (Tjeenk Willink), 533 pp.

Pannekoek, A. en L. van Straaten (eds.), 1992. Algemene Geologie (vijfde druk). Groningen (Wolters-Noordhoff), 599 pp.

Pomerol, C., 1973. Ere Cénozoïque. Stratigraphie et paléogéographie. Paris (Doin), 269 pp.

Schumann, W., 1977. Stenen en mineralen. Amsterdam/Brussel (Elsevier), 227 pp.

Venema, P., (1996). Aardkunde en het Nederlands, Grondboor en Hamer 4: 79-82.

Visser, W.A., (1980). Geological Nomenclature. Royal Geological and Mining Society of the Netherlands. Utrecht etc. (Bohn, Scheltema & Holkema / Nijhoff), 540 pp.